

Володимир Ортинський
директор Навчально-наукового інституту права та психології
Національного університету "Львівська політехніка",
доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України
OrtynskyyVolodymyr@gmail.com

ОСОБЛИВОСТІ ПЛАНУВАННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ ЕКОНОМІКИ

© Ортинський В., 2017

У статті розкрито поняття та зміст планування розслідування злочинів у сфері економіки. Проаналізовано наукові розробки проблеми планування щодо розслідування злочинів у кримінальному провадженні. Визначено окремі ознаки економічних злочинів, які необхідно враховувати під час складання плану їх розслідування. Окреслено основні обов'язкові елементи планування розслідування злочинів у сфері економіки.

Ключові слова: економічні злочини; план; планування; слідчі (розшукові) дії; спеціаліст; експертиза; ревізія.

Владимир Ортинский

ОСОБЕННОСТИ ПЛАНИРОВАНИЯ РАССЛЕДОВАНИЯ ПРЕСТУПЛЕНИЙ В СФЕРЕ ЭКОНОМИКИ

В статье раскрыто понятие и содержание планирования расследования преступлений в сфере экономики. Проанализированы научные разработки проблемы планирования расследования преступлений в криминальном осуществлении. Определены отдельные признаки экономических преступлений, которые необходимо учитывать при складывании плана их расследования. Очерчены основные обязательные элементы планирования расследования преступлений в сфере экономики.

Ключевые слова: экономические преступления; план; планирование; следственные действия; специалист; экспертиза; ревизия.

Volodymyr Ortynski
director Institute of Jurisprudence and Psychology,
Lviv Polytechnic National University,
Sc.D., Prof.

FEATURES OF PLANNING OF INVESTIGATION OF CRIMES IN THE FIELD OF ECONOMICS

In the article a concept and maintenance of planning of investigation of crimes are exposed in the field of economics. Scientific developments of problem of planning of investigation of crimes are analysed in criminal realization. The separate signs of economic crimes are certain that must be taken into account at the stowage of plan of their investigation. The basic mandatory members of planning of investigation of crimes are outlined in the field of economics.

Key words: economic crimes; plan; planning; inquisitional (to the search) actions; specialist; examination; revision.

Постановка проблеми. Злочинність у сфері економічних відносин й надалі є чинником негативного впливу на розвиток держави.

Сучасні економічні злочини характеризуються складними та витонченими способами і методами їх скоєння, тому однією із головних проблем залишається підвищення професіоналізму й авторитету слідчих підрозділів.

Її вирішення полягає у забезпеченні слідчих підрозділів висококваліфікованими кадрами, які мають відповідати вимогам сьогодення і бути спроможними на професійному рівні виконувати завдання з розслідування злочинів з метою захисту економіки від злочинних посягань.

Методика розслідування економічних злочинів обов'язково містить вказівки організаційного характеру, перш за все з тих питань, які тісно пов'язані із загальними методичними вказівками щодо розслідування загалом.

На наш погляд, проблеми організації з планування розслідування злочину як окремої та важливої частини методики їх розслідування та впливу на цей процес виходить на перший план як ключовий елемент у побудові якісної загальної моделі розслідування злочинів у сфері економіки.

Норми кримінального процесуального права, що регламентують порядок кримінального провадження, впливають на зміст окремих криміналістичних методик розслідування. Прийняття нового Кримінального процесуального кодексу України, внесено суттєві зміни у слідчих (розшукових) діях, поява негласних слідчих (розшукових) дій впливає на розвиток і вдосконалення криміналістичної методики. Зокрема, проведення процесуальних дій в режимі відеоконференції забезпечують оперативність судового провадження, безпеку осіб-учасників кримінального провадження тощо, що знаходить своє відображення в рекомендаціях та структурі окремих методик розслідування.

Із наведеного можна стверджувати, що практика організаційних засад розслідування злочинів, на основі прийнятих правових норм, потребує розроблення науково обґрунтованих рекомендацій щодо організації планування і тактики проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій у розслідуванні економічних злочинів.

Аналіз дослідження проблеми. Планування, як окрема та важлива частина діяльності слідчого щодо розслідування злочинів, завжди була невіддільною частиною його наукової організації праці та постійно привертала увагу і практиків, і теоретиків. Ще 1925 р. видатний вчений-криміналіст В. Громов у своїх роботах наголошував на важливості ролі, яку відіграє планування у розслідуванні злочинів. Вже тоді він пропонував слідчому створювати окремі плани (пам'ятки) складних справ, в яких той повинен вказувати, які дії та коли треба виконати, а також робити позначки про таке виконання [1, с. 65].

Надалі наукові та практичні надбання про планування та версію оформились в окремі криміналістичні вчення, які активно розвиваються і сьогодні. Серед найвідоміших криміналістів, які займались фундаментальними питаннями розробки підходів до розуміння, завдань, мети планування та версій у вітчизняній криміналістиці радянського періоду, виділяють таких: Т. М. Арзуманян, Р. С. Белкіна, В. П. Бахіна, А. М. Васильєва, С. А. Голунського, В. Є. Корноухова, І. М. Лузгіна, П. І. Тарасов-Родіонова, Б. М. Шавера та ін.

Проблематику планування розслідування злочинів розробив С. А. Голунський у підручнику з криміналістики 1938 р. у розділі "Планування розслідування", в якому він сформулював основні цілі, умови та принципи планування розслідування і виклав вказівки щодо особливостей планування при розслідуванні різних категорій кримінальних справ і на різних етапах розслідування [2].

Автор розділу "План слідства по конкретній справі" в "Настільній книзі слідчого" (1949) Т. М. Арзуманян по-своєму виклав принципи планування, до яких він зарахував динамічність, гнучкість і реальність. Він визначив версію як засноване на фактах припущення слідчого, дослідження якого може забезпечити розкриття злочину та викриття злочинця [3, с. 254].

У 1952 р. П. І. Тарасов-Родіонов, розглядаючи версії як елемент планування розслідування, класифікував їх на версії за суттю злочинної події та характеру злочину; за способом і обставинами вчинення злочину; за особами, які вчинили злочини; за характером провини та з мотивів скоєння злочину [4, с. 420].

1970 р. І. М. Лузгін визначив поняття та основні принципи планування розслідування. Теоретично розробив проблеми планування розслідування за порушеними кримінальними справами за матеріалами підрозділів дізнання [5, с. 38].

А. В. Іщенко, Ю. М. Черноус та інші сучасні дослідники визначають планування як складний розумовий процес, сутність якого полягає у визначенні напрямів та завдань розслідування, способів та засобів їх досягнення за раціональних витрат часу, сил і засобів для вирішення завдань за його допомогою [6, с. 318].

Мета статті – визначити поняття та зміст планування розслідування злочинів у сфері економіки та окреслити обов'язкові слідчі (розшукові) дій.

Виклад основного матеріалу. Розслідувати злочини у сфері економіки для слідчих досить складно. Злочини, вчинені у сфері економічної діяльності, дуже різноманітні. Тому єдиної методики їх розслідування нема. Однак подібність за низкою ознак, істотних з погляду методики розслідування, дозволяє розглядати їх усіх як криміналістично однорідну групу злочинів. В основі планування розслідування економічних злочинів – злочинні технології збагачення, що означає вчинення організованими групами комплексів взаємопов'язаних злочинів з використанням легальних форм господарської діяльності, та використання підприємства як засобу злочину.

Основні риси злочинності у сфері економіки, на думку О. Г. Кальмана, полягають у тому, що: 1) вони вчинюються у сфері легальної і нелегальної господарської діяльності; 2) суб'єктами цих злочинів можуть бути і підприємці, й інші особи, які сприяють виконанню господарської діяльності; 3) вони завдають економічної, політичної, моральної шкоди суспільству і державі; 4) спрямовані на одержання економічної вигоди; 5) вчинюються тільки навмисно; 6) можуть здійснюватися різноманітними засобами передбаченими чинним кримінальним законодавством [7, с. 36].

Злочини в сфері економіки мають здебільшого латентний характер, що зумовлює необхідність застосування можливостей оперативних підрозділів з використання їхніх сил, засобів і методів [8, с. 265].

Як стверджує С. С. Чернявський, для розслідування економічного злочину заходи мають бути спрямовані на: використання даних оперативних підрозділів, дослідження актів ревізій, аудиторських перевірок та ін.; одержання інформації від правоохоронних і контролюючих органів (підрозділів Державної фіскальної служби України, Державної фінансової інспекції України, Національного банку України, Державної митної служби України та ін.) [9, с. 639].

Розслідування як складний пізнавальний процес, що спрямований на з'ясування слідчим обставин злочину, потребує чіткого планування. Обов'язковість планування у діяльності органів досудового розслідування передбачена в Інструкції з організації діяльності органів досудового розслідування МВС України, згідно з положеннями якої слідчий планує свою роботу так, щоб забезпечити своєчасність виконання необхідних слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій в усіх кримінальних провадженнях, у яких він проводить досудове розслідування [10, с. 43].

Необхідність криміналістичного забезпечення розслідування окремих видів злочинів (економічних) завжди було і є одним із пріоритетних напрямів розвитку науки криміналістики. Це обумовлено тим, що саме у криміналістичній методиці, як в особливому розділі цієї науки, аналізується накопичений досвід слідства, відшукуються найефективніші прийоми та методи ведення розслідування певних категорій кримінальних проваджень. Розроблені наукою криміналістичні рекомендації стають найважливішим інструментарієм слідчого – своєрідним алгоритмом дій у типових слідчих ситуаціях на основі складеного плану [11, с. 5].

План – (від лат. *planum* – площа), попередньо намічений порядок послідовності виконання програми шляхом здійснення роботи, проведення заходів [12, с. 1021]. Планувати – вносити до плану якісь роботи, передбачити налагодження чогось [13, с. 788].

В. Черней визначає план розслідування як систему організаційних процесуальних і тактичних рішень, які передбачають порядок, терміни, способи, засоби конкретних виконавців процесуальних і не процесуальних дій [14, с. 607].

Планування розслідування – це складна розумова діяльність слідчого, результатом якої є план розслідування, що містить програму роботи з встановлення обставин скоєння злочину. План розслідування складається на основі ретельного вивчення усієї сукупності фактичних даних, які має в розпорядженні слідчий до часу його складання. Він створюється також з урахуванням спеціальних пізнань, професійного досвіду та уяви слідчого, а також його уявлень про характер кримінальної події і шляхи встановлення істини [5, с. 30].

План розслідування у кримінальному провадженні має бути ретельно продуманий. Намічені планом слідчі (розшукові) дії повинні відображати тактичний задум слідчого, внутрішню логіку слідства. Це означає, що план має передбачати найраціональніше поєднання і послідовність слідчих (розшукових) дій зі встановлення і перевірки доказів. Звичайно, відразу і на увесь період слідства запланувати таку систему дій неможливо, оскільки не можна заздалегідь передбачити, які відомості будуть отримані під час проведення слідчих (розшукових) дій. Така система дій досягається у плануванні слідства на окремих етапах розслідування і у міру отримання інформації про подію, що розслідується. Залежно від цього розрізняють планування на початковому етапі розслідування та подальше планування.

Основні документи, які полегшують планування розслідування злочинів у сфері економіки, бувають декількох видів. Найпоширеніші схеми зв'язків і так звані аналітичні довідки (оперативних підрозділів) та наявність отриманих документів під час оперативно-розшукового документування, а також матеріали, скеровані державними контролюючими органами (ДФС, ДФІУ та ін.) до слідчих підрозділів. До другого блоку матеріалів належать документи, які використовуються у підприємницькій діяльності, різновиди підроблених документів у структурі механізму вчинення предикатних економічних злочинів та їхня кримінально-правова кваліфікація.

Організація планування злочинів передбачає оптимізацію праці слідчого, організацію взаємодії групи слідчих з оперативними підрозділами та іншими службами правоохоронних органів, а також деякі інші питання діяльності органів розслідування. Значення планування розслідування визначається важливістю *завдань*, які можуть бути вирішені за його допомогою, зокрема:

- визначення ефективних шляхів розслідування кримінальних правопорушень;
- забезпечення об'єктивності, повноти та всебічності з'ясування всіх обставин кримінального правопорушення;
- своєчасне та результативне застосування процесуальних, організаційно-технічних, техніко-криміналістичних заходів з урахуванням особливостей кожного провадження;
- забезпечення найефективнішого поєднання всіх можливостей органів досудового розслідування та оперативних підрозділів для досягнення поставлених завдань;
- сприяння економії сил і засобів органів досудового розслідування, інших правоохоронних підрозділів та ін. [6, с. 318].

У практичній діяльності прийнято розрізняти: планування розслідування у кримінальному провадженні та планування окремих слідчих (розшукових) дій.

У першому випадку виявляються способи і засоби вирішення слідчих завдань у кримінальному провадженні загалом. Планування окремих слідчих (розшукових) дій має на меті визначити способи і засоби ефективного вирішення проміжних завдань (обшуку, допиту).

Кожен вид планування розслідування економічних злочинів специфічний. Окрім того, є деякі загальні положення, якими потрібно керуватися, складаючи план розслідування економічного злочину. Ці положення називаються принципами планування розслідування і включають індивідуальність, динамічність, реальність та конкретність.

Індивідуальність планування пов'язана зі своєрідністю конкретного злочину, який має враховуватися у складанні плану. Індивідуальність не виключає можливості виявлення загальних тенденцій в однотипних ситуаціях. Спільні риси однорідних злочинів призводять до того, що на конкретних етапах розслідування можуть проводитися одні й ті ж слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії, що становлять певний алгоритм. Водночас індивідуальність кожного економічного злочину завжди вимагає творчого підходу до складання плану, обліку як загальних закономірностей, так і специфіки розслідуваної події.

Спільними рисами у розслідуванні економічних злочинів є використання спеціальних знань, яке здійснюється через: залучення спеціалістів для участі в процесуальній та іншій діяльності; проведення судових експертиз; ревізій фінансово-господарської діяльності; одержання довідок та консультацій у знавців; витребування та використання документів, які складаються такими особами, під час їхньої службової діяльності; допиту спеціалістів як свідків або судових експертів, якщо вони брали участь у проведенні судових експертиз.

Під час розслідування економічних злочинів спеціалісти залучаються до участі в слідчих (розшукових) діях у випадках:

- а) відсутності у слідчого спеціальних знань і навичок, необхідних для кваліфікованої підготовки та проведення слідчої (розшукової) дії;
- б) недостатнього оволодіння слідчим прийомами та засобами швидкого і якісного виконання певної роботи, що вимагає спеціальних знань і навичок;
- в) необхідності з етичних чи тактичних міркувань доручити виконання певних дій саме спеціалістові;
- г) одночасному застосуванні декількох засобів криміналістичної техніки;
- д) необхідності виконати значний обсяг роботи, яка потребує спеціальних знань та навичок [6, с. 414].

Планування проведення ревізій є обов'язком слідчого за всіма злочинами, пов'язаних з бюджетними коштами, шахрайствами з фінансовими ресурсами та ін., як форма документального контролю за фінансово-господарською діяльністю підприємства, дотриманням законодавства з фінансових питань, достовірністю обліку і звітності; спосіб документального викриття нестач, розтрат, привласнень чи крадіжок коштів і матеріальних цінностей, запобігання фінансовим зловживанням.

У розслідуванні економічних злочинів можуть призначатися такі експертизи: техніко-криміналістична експертиза документів – для встановлення технічних засобів їх виготовлення, ототожнення підписів службових осіб та відбитків печатей та штампів бюджетної організації; почеркознавча експертиза – для визначення підробок угод і додатків до них, різноманітних актів, платіжних відомостей, товарних та товарно-транспортних накладних; економічна експертиза – для встановлення фінансово-господарського стану одержувача бюджетних коштів; будівельно-технічна – для точного й достовірного визначення якості будівельних і ремонтних робіт, виконаних на всіх етапах будівництва, їхня відповідність будівельним нормам і договорам, а також якість і кількість використаних будівельних матеріалів та їхня відповідність вказаній будівельно-монтажній документації [59, с. 283–284].

Проведене дослідження та опрацювання емпіричного матеріалу дало нам змогу сформулювати такі напрями організації планування досудового розслідування злочинів у сфері економіки:

- вивчення, опрацювання та систематизація всього обсягу інформації, що є в розпорядженні у слідчого, зокрема і відомостей, що не належать до процесуальних і мають слідчо-орієнтовний характер;
- визначення тактичних та стратегічних цілей розслідування на кожний період висунення нових версій, включаючи коректування попередньо висунутих версій;
- визначення слідчих (розшукових) дій, організаційних заходів та матеріальних витрат слідчого щодо отримання, дослідження та закріплення доказової інформації із урахуванням особистості злочинця, його посади та особливостей протидії, що здійснюється зацікавленими особами;
- визначення можливостей осіб та органів, що взаємодіють зі слідчим щодо отримання, дослідження і закріплення доказової інформації, а також подолання актів протидії розслідуванню та побудова на основі цього дієвої та ефективної моделі взаємодії;
- визначення видів та послідовності слідчих (розшукових) дій, застосування тактичних комбінацій та інших заходів, на підставі динамічно змінюваної слідчої ситуації, та закріплення їх у відповідних процесуальних актах;
- створення організаційної слідчо-оперативної моделі забезпечення безпеки учасників кримінального провадження.

Отже, планування розслідування економічних злочинів дає змогу: надати діяльності, що планується, цілеспрямованого характеру, зосередити увагу на найважливіших проблемах;

своєчасно вирішити найактуальніші завдання; визначити шляхи і засоби досягнення поставленої мети; підвищити ефективність використання сил і засобів; оптимізувати взаємодію; раціоналізувати використання робочого часу; забезпечити ефективний контроль.

Висновки. Планування розслідування економічних злочинів – багатоетапний процес, у якому можна виокремити низку загальних структурних елементів. До них належать одержання вихідних даних, визначення завдань розслідування, сукупності слідчих (розшукових) дій (обов'язкове планування щодо проведення ревізій фінансово-господарської діяльності та відповідних експертиз), необхідних для їх вирішення, встановлення черговості, термінів та виконавців намічених дій та заходів, оформлення плану розслідування.

Під час планування розслідування, а саме на його попередній стадії, особливе місце відведено прогнозуванню на основі інформаційного забезпечення. Його основною функцією є розкриття тенденції руху економічної злочинності, виявлення основних ознак злочинів та правильне визначення послідовності та вид слідчих (розшукових) дій.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Громов В. И. *Дознание и предварительное следствие (теория и техника расследования преступлений)* / В. И. Громов. – М., 1925. – 65 с.
2. Голунський С. А. *Криміналістика. Техніка і тактика розслідування злочинів.* – Юрид. изд-во НКЮ ССРСР. – М., 1938. – 375 с.
3. Арзуманян Т. М. *Настольная книга следователя* / под. общ. ред. Генерального Прокурора ССРСР Сафонова Г. Н. – М.: Государственное издательство юридической литературы, 1949. – 880 с.
4. Тарасов-Родіонов П. І. *Криміналістика.* – Ч. 2. – М.: Государственное издательство юридической литературы, 1952. – 880 с.
5. *Криміналістика. Криміналістическая тактика* / под ред. профессора Р. С. Белкина и доцента Г. Г. Зуїкова. – М.: ВШ МВД ССРСР, 1970. – Т. 2. – 478 с.
6. *Криміналістика: підручник* / В. В. Пяковський, Ю. М. Черноус, А. В. Іценко, О. О. Алексеев та ін. – К.: Центр навчальної літератури, 2015. – 544 с.
7. Кальман О. Г. *Злочинність у сфері економіки України: теоретичні та прикладні проблеми попередження: дис. на здобуття наук, ступеня д-ра юрид. наук: спец. 12.00.08 “Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право”* / О. Г. Кальман; Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого. – Харків, 2004. – 480 с.
8. Орлов Ю. Ю. *Поняття та елементи організації оперативно-розшукової діяльності* / Ю. Ю. Орлов // Науковий вісник Київського національного університету внутрішніх справ. – К.: КНУВС, 2006. – № 5. – С. 264–271.
9. *Міжнародна поліцейська енциклопедія: у 10 т. / відп. ред.: В. В. Коваленко, Є. М. Моїсєєв, В. Я. Тацій, Ю. С. Шемшученко.* – Т. VI: *Оперативно-розшукова діяльність поліції (міліції).* – К.: Атіка, 2010 – 1128 с.
10. *Криміналістична тактика: навч. посіб. / за ред. д-ра юрид. наук, проф. М. А. Погорецького та д-ра юрид. наук, доцента Л. Б. Сєргєєвої.* – 2-ге вид., перероб, та доп. – К.: Алерта, 244 с.
11. *Алексеева О. О. Розслідування окремих видів злочинів: навч. посіб. 2-ге вид. перероб. та доп. / О. О. Алексеев, В. В. Веселовський, В. В. Пясецький.* – К.: Центр навчальної літератури, 2014. – 320 с.
12. *Советский энциклопедический словарь / гол. ред. А. М. Прохоров.* – 4-е изд. – М.: Сов. энциклопедия, 1989. – 1632 с.
13. *Словник української мови / В. В. Німчук та ін. / відп. ред. В. В. Жаворонок.* – К.: ВЦ “Просвіта”, 2012.– 1320 с.
14. *Міжнародна поліцейська енциклопедія: у 10 т. / відп. ред.: Є. М. Моїсєєв, В. Я. Тацій, Ю. С. Шемшученко.* – Т. V: *Кримінально-процесуальна та криміналістична діяльність поліцейських організацій.* – К.: Атіка, 2009 – 1008 с.
15. *Експертиза у судочинстві України: наук.-практ. посіб. / за заг. ред. В. Г. Гончаренка, І. В. Гора.* – К.: Юрінком Інтер, 2015. – 504 с.

REFERENCES

1. Gromov V. I. *Doznanie i predvaritel'noe sledstvie (teoriya i tekhnika rassledovaniya prestupleniy)*. [Enquiry and preliminary investigation. the theory and technique of investigation of crimes.]. Moskva. 1925. 65 p.
2. Golunskiy S. A. *Kriminalistika. Tekhnika i taktika rozsliduvannya zlochiviv*. [Criminalistics. Technique and tactics of crime investigation]. Moskva. Yurid. izd-voNKYu SSSR Publ. 1938. 375 p.
3. Arzumanyan T. M. *Nastol'naya kniga sledovatelya*. Pod. obshch. red.

General'nogo Prokurora SSSR Safonova G. N. [Handbook investigator]. Moskva .Gosudarstvennoe izdatel'stvo yuridicheskoy literatury Publ. 1949. 880 p. 4. Tarasov-Rodionov P. I. **Kriminalistika**. Ch. 2.[Criminalistics]. Moskva. Gosudarstvennoe izdatel'stvo yuridicheskoy literatury Publ. 1952. 880 p. 5. **Kriminalistika. Kriminalisticheskaya taktika**. Pod redaktsiey professora R. S. Belkina i dotsenta G. G. Zuykova. [Criminalistics. Forensic tactics]. Moskva. VSh MVD SSSR Publ. 1970. 478 p. 6. **Kriminalistika**. Pidruchnik V. V. Pyaskovs'kiy Yu. M. Chernous. A. V. Ishchenko. O. O. Alekseev ta in. [Criminalistics]. Kyiv. Tsentr uchbovoi literatury Publ. 2015. 544 p. 7. Kal'man O. G. **Zlochinnist' u sferi ekonomiki Ukraïni: teoretichni ta prikladni problemi poperedzhennya**. dis. Na zdobuttya naukstupenya d-rayurid. nauk. spets. 12.00.08. Kriminal'ne pravo ta kriminologiya. kriminal'no vikonavche pravo. O. G. Kal'man. [Crime in the economy Ukraine. theoretical and practical issues warning]. Kharkiv. Natsional'nayuridichna akademiya Ukraïni imeni Yaroslava Mudrogo Publ. 2004. 480 p. 8. Orlov Yu. Yu. **Ponyattya ta elementi organizatsii operativno-rozshukovoï diyal'nosti**. Yu. Yu. Orlov. Naukoviy visnik Kiivs'kogo natsional'nogo universitetu vnutrishnikh sprav.[The concept and elements of operational activities]. Kyiv. KNUVS Publ. 2006. Vol. 5. pp. 264–271. т 9. **Mizhnarodna politseys'ka entsiklopediya**. u 10 t. vidp. red. V. V. Kovalenko. Ye. M. Moiseev. V. Ya. Tatsiy. Yu. S. Shemshuchenko. T. VI Operativno-rozshukovadiyal'nist' politsii.militsii. [International police encyclopedia]. Kyiv. Atika Publ. 2010. 1128 p. 10. **Kriminalistichna taktika**. navch. posib. za red. d-rayurid. nauk. prof. M. A. Pogorets'kogo ta. d-rayurid. nauk. dotsenta L.B. Sergeevoi. 2.ge vid. pererob. tadop. [Forensic tactics]. Kyiv. Alerta Publ. 244 p. 11. Alekseev O. O. **Rozsliduvannya okremikh vidiv zlochiniv**. navch. posib. 2-ge vid. pererob. tadop. O. O. Alekseev. V. V. Veselovs'kiy. V. V. Pyasets'kiy. [The investigation of certain crimes]. Kyiv. Tsentr uchbovoi literatury Publ. 2014. 320 p. 12. **Sovetskijj enciklopedicheskij slovar'**. Gol. red. A.M. Prohorov. 4-e izd. [Soviet Encyclopedic Dictionary]. Moskva. Sov. Jenciklopedija Publ. 1989. 1632 p. 13. **Slovník ukraïns'koï movi**. Ker. V. V. Nimchuk ta in. Vid. red. V. V. Zhavoronok.[Ukrainian language dictionary]. Kyiv. VC Prosvita Publ. 2012. 1320 p. 14. **Mizhnarodna policejs'ka encyklopedija**. u 10 t. vidp. red. Je. M. Moisejev. V. Ja. Tacij. Ju. S. Shemshuchenko. T. V. Kryminal'no-procesual'na ta kryminalistychnadijal'nist' policejs'kyhorganizacij. [International police encyclopedia]. Kyiv. Atika Publ. 2009. 1008 p. 15. **Ekspertyza u sudochynstvi Ukraïny**. nauk.prakt. posib. zazag red. V. G. Goncharenka. I. V. Gora. [Examination proceedings in Ukraine]. Kyiv. Jurinkom Inter Publ. 2015. 504 p.

Дата надходження: 09.12.2016 р.